

ANTIKNVARISK MEDVERKAN VID RESTAURERING 2020

Britt-Marie Lennartsson

LINDBERGS KYRKA BEMÅLAT BRÄDTAK

Halland, Varbergs kommun, Lindbergs socken

KULTURMILJÖ HALLAND RAPPORT 2020:80

KULTURMILJÖ
HALLAND

STIFTELSEN HALLANDS LÄNSMUSEER

Stiftelsen Hallands Länsmuseer, Kulturmiljö Halland

Uppdragsverksamheten, Halmstad 2020

Antikvarisk förundersökning 2020

Bild framsida: Det färdigkonserverade brädtaket i Lindbergs kyrka.

Foto: Britt-Marie Lennartsson (fotonr 2020-66-xx).

Grafisk form: Anders Andersson.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet.

Kulturmiljö Hallands diarienummer 2019/339.

INNEHÅLL

Inledning.....	4
Antikvarisk medverkan.....	4
Historik och beskrivning.....	5
Skador.....	8
Utförda åtgärder.....	10
Rapporter från Kulturmiljö Halland 2020.....	17

Lindbergs kyrka, flygfoto från 1951, Hallands Kulturhistoriska museum.

INLEDNING

Lindbergs församling fick tillstånd av Länsstyrelsen, lsd d nr 433-1539-20, datum 2020-02-25, att ta fram och restaurera det äldre dekormålade innertaket i Lindbergs kyrka.

Handlingarna för ansökan om ändringen är upprättade av Christina Heberlein, Kulturvård Heberlein, daterad 2020-01-23. En antikvarisk förundersökning är upprättad av Britt-Marie Lennartsson, Kulturmiljö Halland, rapport 2020:16. Arbeten med att ta fram det bemålade taket är utfört av Kulturvård Heberlein. Snickeriarbeten är utförda av Jannes Byggservice AB.

Antikvarisk medverkan

I Länsstyrelsens tillstånd för Lindbergs kyrka ställs krav på antikvarisk medverkan. Enligt beslutet ska den antikvariska medverkande kontaktas i god tid före arbetena påbörjas. Den antikvariska medverkande som även ska dokumentera arbetena och sammanställa slutintyg och rapport över utförda arbeten. Antikvarisk medverkande har varit Britt-Marie Lennartsson, Kulturmiljö Halland, som även är antikvarisk medverkande vid en stor exteriör- och interiör restaurering av kyrkan. Arbetet med taket har följts parallellt med övriga restaureringsarbeten.

Antikvarisk medverkande har under 2020 deltagit i byggmöten vid flertalet tillfällen; 6/2, 27/2, 26/3, 6/5, 3/6, 1/7, 19/8. Besök mellan byggmöten har gjorts 21/2, 1/4, 7/4, 28/4, 1/9.

Innertaken har slutbesiktigats från ställning. 28/4 besiktigades innertaket från läktarbarriären fram till koret sam ytterväggar inklusive fönster i samma område, från takfot ned till översta bröstningslinjen. Resterande takytor slutbesiktigades 6/5 från ställning. Kyrkan som helhet slutbesiktigades 21/10.

Arbetena har utförts på ett kulturhistoriskt riktigt vis i enlighet med länsstyrelsens beslut och enligt de anvisningar som Kulturmiljö Halland lämnat såsom antikvarisk kontrollant.

Arkivmaterial förvaras hos Kulturmiljö Halland, Tollsgatan 7 i Halmstad, d nr 2019-339. Digitala fotofiler till fotodokumentationen utförd vid antikvarisk medverkan vid arbetena på Lindbergs kyrka är tagna av Britt-Marie Lennartsson och förvaras hos Kulturmiljö Halland, film 2020-66.

Kyrkans interiör så som den såg ut 1918 med rikt målad dekor. Foto S Gunnäs/ATA.

HISTORIK OCH BESKRIVNING

Lindbergs kyrka är byggd 1851-53 i nyklassicistisk stil och består av ett rektangulärt långhus med halvrunt korparti och torn i väster. Byggmästare var Andreas Persson i Erikstorp i Bollebygd från den kända byggmästargruppen från Sandhults socken i Västergötland. Den nuvarande kyrkan har föregåtts av en medeltida kyrka samt en kyrka från 1803, som revs efter endast 40 år. Kyrkans äldsta inventarier utgörs av fragment av en dopfunt från 1200-talet och ett krucifix från 1400-talet. Kyrkan är såväl exteriört som interiört välbevarad och typisk för byggnadstidens nyklassicistiska strömningar.

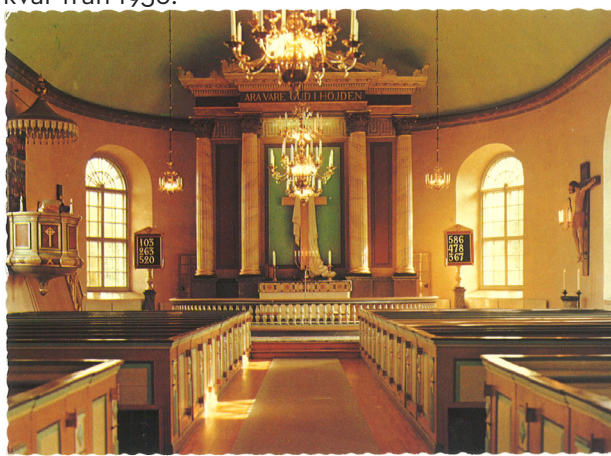
De vitputsade fasaderna artikuleras med hörnpilastrar och en slätputsad gesims löper obruten utefter långhusets takfot och fortsätter runt tornet i en gördelgesims. Fasaderna genombryts av stora rundbågiga fönsteröppningar och portalerna kröns av lunettfönster. Tornet har tandsnittsornamentik under takfoten och kröns av en lanternin med kort

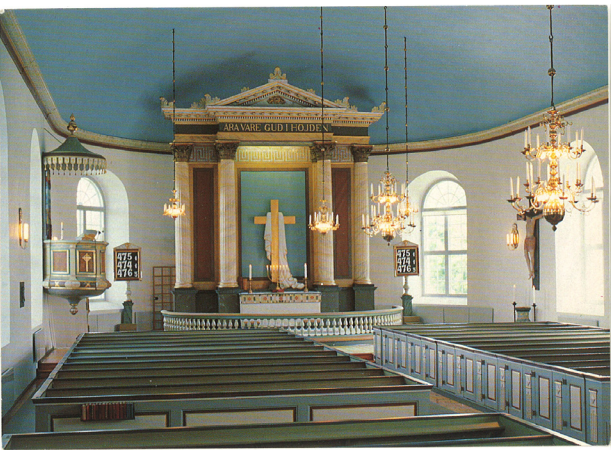
Kolonnerna som bär upp läktaren lär ha färgsättning från 1851-53.

På altaruppsatsens baksida finns färgsättningen kvar från 1936.

Enligt text på baksidan av detta vykort visar det Lindbergs kyrka före 1979/80. Kulturmiljö Hallands öppna arkiv.

Vykort från 1984. Kulturmiljö Hallands öppna arkiv.

spira. Långhusets flacka sadeltak är tegeltäckt medan torntak och spira har kopparplåttäckning.

Interiören har en tydlig nyklassicistisk karaktär, även om vissa ändringar genomförts under åren. Ursprungliga karaktärsdrag och inslag från byggnadstiden är kyrkorummet stora rymd med ett långhus med fyra bänkkvarter jämnt fördelade på båda sidor av en mittgång samt en bredare tvärgång mellan entréportar i norr och söder. Rummet är stort och ljust med stora rundbågiga fönster, slätputsade väggar och ett slätt välvat målat tak av glasfiberväv på masonit. Ursprungligen var taket sannolikt ett reveterat trätak vilket rester av kalkputs på vinden tyder på. 1886 ska taket ha klätts in med ett spontat trätak som ännu finns kvar. Dessa brädor bär spår av en mörkt brunröd lasering. Detta kan dock vara en undermålning för att minska färgsugning vid senare bemålning.

Ursprunglig inredning är bland annat predikstolen, vindfången med entréportaler, altarringen och den praktfulla monumentala altaruppsatsen. Altaruppsatsen är utformad som en tempelgavel med korintiska kolonner och altarkors med svepeduk på ursprunglig plats. Bänkinredningen är till viss del ursprunglig men den byggdes om 1936.

Rummets och inredningens färgsättning har varierat genom åren. Hela kyrkan dekormålades 1904 enligt tidens ideal. De släta väggarna delades in med horisontellt målade band, eventuellt för att efterlikna någon typ av kvaderstensimitation, i ljusa kulörer. Brädtaket från 1886 dekormålades också. Under dagens ytskikt av masonit finns detta dekormålade brädtak kvar. Taket bemålades i en ljus färgskala i något dämpade jordfärger med inslag av ljust lavendellila. Taket delades in i enfärgade ljust gula fält av breda ramar; först en ljust gråblå samt en något mörkare ockragul ram. Mellan fälten skapades breda band som slätspacklats och målats i ljust lavendellila med stiliserade blomrankor. Inventarierna bemålades också i denna färgskala.

1936 genomfördes en omfattande tidsenlig renovering. Bänkinredningen byggdes om så att den blev mer bekväm med bättre lutning på sitsen och ryggstödet. Gavarna bevarades dock. Nytt trägolv lades ovanpå det gamla och centralvärme installerades. Kyrkan fick en ny färgsättning i mörkare, dämpade jordfärger i brunt, grått och

Lindbergs kyrka, nuvarande utseende. Foto: C. Skeppstedt, Kulturmiljö Halland.

grönt. Denna färgsättning finns ännu kvar på baksidan av altaruppsatsen. Trätaket kläddes in med masonit så att det blev slätt och målades i en ljus grågrön kulör.

1961 genomfördes en ny renovering. Orgelläktaren utvidgades med 75 cm och kyrkorummet fick en ny färgsättning. Det finns en uppgift om att taket nu fick sin blå kulör. Ett odaterat vykort, som anges vara från före renovering 1979-80, har dock taket en ljus grön kulör och väggarna en varm gulrosa ton. Där radiatorer nu tagits ned finns spår av denna rosa färg på väggarna. Även bänkinredningen tycks vara målade i varma jordtoner på vykortet.

1979-80 genomfördes en renovering när läktarunderbyggnaderna tillkom, de tre bakersta bänkarna togs bort och fönstren byttes ut. Innerväggar och tak målades med latexfärg. Det är därför sannolikt att det var nu som taket kläddes in med glasfiberväv och målades klart himmelsblå. Enligt ett vykort från 1984 fick kyrkan nu ett ljusare

färgsättning i kallare kulörer och väggarna har nu fått sin vita kulör.

Vid en invändig renovering 2000-2001 avlägsnades några bänkrader längst fram och koret utvidgades. Det ursprungliga trägolvet i koret togs fram och en anslutande ramp byggdes. Altarringen delades in i fem sektioner och öppnades upp framtill. Övriga golvytor i kyrkan slipades och behandlades med lut och vitpigmenterades, utom inne i bänkarna där den lackade ytan behölls. Även de båda bakre bänkraderna togs bort. Konserveringsarbeten utfördes på den fasta inredningen i syfte att återgå till färgsättningen från 1904. Bl.a. återfick altaruppsatsens sitt utseende från 1904 och språkbandet återskapades med smärre avvikelser. Den blå bottenkulören bakom korset anpassades dock till takets blå kulör. På kolonner, pilastrar, predikstol och altarring valdes dock att återgå till den gråvita färgsättningen med inslag av guld från 1850-talet. Predikstolens botten, nummertavlorna samt dopfunten återfick rödvit marmorering som även påträffades på altaret.

Exempel på sprickor och skador på det nuvarande taket.

Rader av spikhuvuden lyste igenom den blåmålade glasfiberväven.

SKADOR

Det tak som fanns i kyrkan var ett resultat av en renovering från 1930-talet när brädtaket byggdes in med masonit. Masoniten kläddes in med glasfiber och bemålades med en stark klarblå kulör med latex- eller akrylatfärg 1961 och/eller 1980. Masoniten var spikad på regler med tjärpapp under. Den blå kulören återfanns inte i övrig interiör utom som bakgrund till altarkorset, vilket dock är en sentida anpassning. Taket var hårt smutsat och raderna av spikar hade mörknat och framträdde tydligt. Det hade uppstått rörelser i den underliggande masoniten vilket skapat en del sprickor, både i masonit och i glasfiberväv. Om taket skulle bevaras behövde det rengöras, lagas samt målas om. Hållbarheten på lagningarna skulle dock inte bli långsiktig pga. sprickor i underlaget.

Det underliggande spontade brädtaket var enligt uppgift från 1886. Vid en omfattande renovering och omdaning av kyrkorummet 1904 bemålades brädtaket med fältindelning och blomrankor i ljusa dämpade jordtoner och pastellkulörer. Dekormålningen är ett uttryck för estetik och renoveringsstil typisk för tiden runt sekelskiftet 1900. Dekormålningen är av konstnärlig kvalitet utförd med stor hantverksskicklighet. Det har ett kulturhistoriskt värde som årsring i kyrkans historia och representerar en syn tidens ideal och protest mot inredningen i nyklassicistiska kyrkor som ansågs för kala och torftiga.

Frilagda ytor av brädtaket såg ut att vara i gott skick men var kraftigt smutsad av sot, damm och limrester från tjärpappen. Det fanns även ett antal fläckar och rinnmärken, troligtvis efter mindre vattenläckor. Färgens vidhäftning vid underlaget var dock mycket stabil. Det fanns rader av spikhål där läkt spikats upp för fäste för masoniten. Två mindre partier av brädtaket hade tagits bort mitt på långsidorna där det stått kaminer med skorstenar.

Framtagna stycken av det underliggande bemålade bräddtaket. De ljusa rutorna utgörs av rengjorda partier.

På södra och norra sidan av långhuset stod under en period kaminer med skorstenar. Hålen har lagats med vanliga ohyvlade brädor. Här syns en mörkbrun färg på det spontade bräddtaket, under 1904 års dekormåleri.

Hålen där skorstenarna suttit har lagats med pärlspont likt övriga taket.

Större hål, som de där takkronorna tidigare suttit har lagats i med trä.

Det har även uppstått lite sprickor mellan brädorna.

UTFÖRDA ÅTGÄRDER

Mer ingående redogörelse för konserveringsåtgärder finns i rapporten "Lindbergs kyrka Konserveringsrapport – konservering av fasta och lösa inventarier", Andreas Roxwall och Christina Heberlein, Kulturvård Heberlein.

Masonittaket revs ned liksom läkt och takpappen. Ett fyrkantigt parti sparades dock över orgeln. Denna yta tjänar som dokumentationsyta, som ett bevarat tidsskikt över hur kyrkorummet sett ut under ett antal årtionden på 1900-talet, men den skyddar också orgeln mot nedfallande smuts och isolering från vinden. Runt ytan och mot bakre väggen har monterats en ny smal trälist.

De partier som tagits bort på långsidorna efter rökkanaler till äldre kaminer har lagats med pärlspont i samma dimension som övriga taket.

Två av takkronorna över mittgången hade flyttats ut efter att läktaren byggts på 1960-talet. Dessa hamnade nu "fel" i dekoren. Denna flyttas nu tillbaka till ursprungligt läge. Hålen efter takkronorna och några större skador på övriga ställen i taket har lagats med inpassade träbitar som limmats med snickarlim.

Ett litet parti av taket på läktaren i hörnet vid trappan har lämnats utan rengöring som referensyta. Efter ett antal rengöringsprov valdes en metod med såpa. Såpan lades på ytan med pensel i ett par minuter och tvättades därefter noggrant med vatten. Värre fläckar och rinn, missfärgningar efter tjärpappen avlägsnades med limtvätt eller lacknafta på bomullstopps.

I rundningen i koret var läkten tätare spikad och fler gula missfärgningar hamnade i de vita fält i dekoren vilket upplevdes mycket störande. I mycket begränsad omfattning blektes de värsta missfärgningarna med svag utspädd ammoniak.

Små spikhål efter läkten fylldes med färg. Färgbortfall retuscherades med akrylatfärg (Alcro Servalac) för att minimera mörkning/missfärgning av retuscher. Även ilagningarna med ny pärlspont målades med samma färg.

Där strålarna knyts samman framme i koret påträffades denna änglamålning. Det har tidigare funnits en list som ramade in målningen. Här syns även tydligt märken efter spikhål och fläckar efter limrester.

De nya trälisterna runt den blå ytan över orgeln målades med linoljefärg. Där strålarna möts framme över koret finns en liten målning av änglar. Denna målning har ramats in med en smal rundad trälist som förgyllts med slagmetall. Även den svarvade trätallrik som satt som stuckatur runt takkronornas fästen har förgyllts med slagmetall.

Ett parti av det blå taket sparades över orgeln och ramades in med en trälist.

En referensyta som inte rengjorts har sparats vid trappan till läktaren,

Lagningarna efter skorstenshålen har målats in i taket och kan bara skönjas genom en rak skarv mellan brädorna.

Målet var inte att skapa en målad yta som ny. Takets ålder, patina, syns ännu id närmare anblick genom diverse små skavanker i ytan såsom spikhål, lagningar, ojämnheter efter färgbortfall. målet var att taket skulle bli rent, att färger och mönster skulle framträda utan större störande skador.

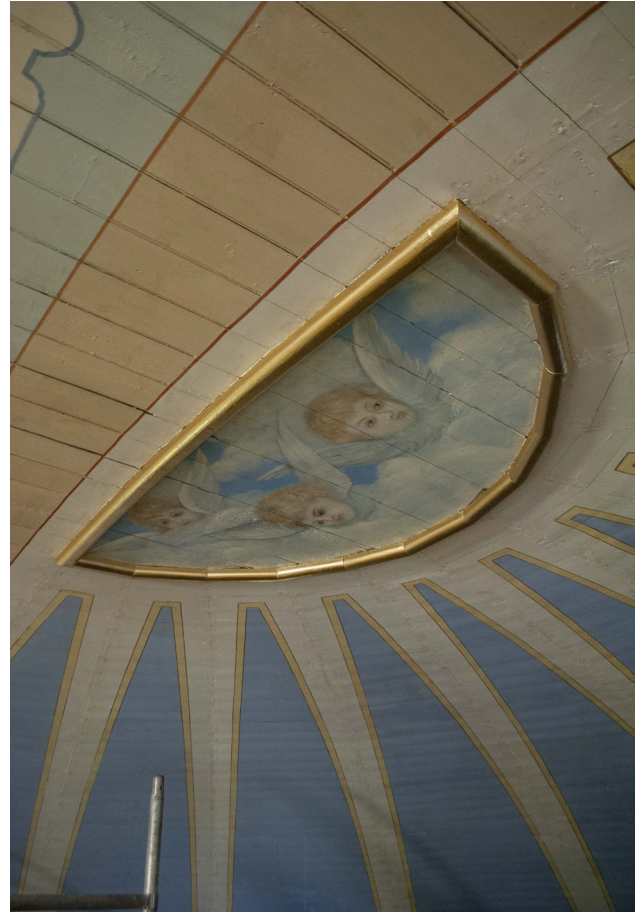

Det konserverade taket sett från ställning.

Takkronornas förgyllda takfästen placerade i de ljusgröna banden.

Änglarna över koret i sin nya förgyllda ram.

De små rökdetektorerna är inmålade i takets kulörer, här har den rosa valts.

Kyrkorummet har nu en harmonisk och varm färgsättning med det ljusblå koret som en kontrast mot det övriga. Den blå kulören återkommer även i altaruppsättningen och i predikstolens ljudtak.

En bit av det tidigare blå taket har sparats över orgelhuset.

RAPPORTER FRÅN KULTURMILJÖ HALLAND 2020	
2020:56	Falkenbergs stadshus, ändring av ventilation
2020:57	Ny spillvattenledning i Skrea. Ark. utredning
2020:58	Lugnarohögen , renovering av gravhög och stuga
2020:59	Boplatslämningar inom Altona 2:1 och 4:34. Ark. utr.
2020:60	Odlingen , Tönnersjö 4:2, Dokumentation inför rivning
2020:61	Excellensen 2 , Fasad- och markförändring
2020:62	Arkeologisk utredning av Boberg 8:27
2020:63	Arkeologisk utredning av fastigh. Mellby 5:44 i Södra Mellby, Laholms kommun
2020:64	Landeryds godsmagasin, underlag inför renovering
2020:65	Hunnestad 5:24 och 5:13. Ark. utr.
2020:66	Svenstorps mejeri. Renovering av fönster, etapp 2.
2020:67	Vinbergs prästgård, renovering av fasad
2020:68	Nya fornlämningar på Galgberget, Halmstad stad, Ark. utr.
2020:69	Österskans , Halmstad. Ark. förundersökning
2020:70	Nösslinge kyrka, klimatanpassing
2020:71	Nösslinge kyrka, borttagande av bänk
2020:72	Lugnarohögen inför renovering, Hasslöv socken, Ark. undersökning
2020:73	Bårarps stenbrott, Steninge och Rävinge. Ark. fältinventering
2020:74	Knäreds kyrka, ommålning av utvändiga snickerier
2020:75	Vippentorpet , omläggning av halmtak
2020:76	Frillesås-Rya 4:17, Frillesås socken, Ark. utr.
2020:77	Slätteryds byskola, takrenovering mm.
2020:78	Centralstationen i Halmstad, färgundersökning
2020:79	Lindbergs kyrka, exteriör och interiör restaurering
2020:80	Lindbergs kyrka, bemålat brädtak
2020:81	Färjeterminalen i Varbergs hamn

KULTURMILJÖ
HALLAND

Postadress: Bastionsgatan 3 | 302 43 Halmstad | Tel: 035-19 26 00

E-post: kansli@kulturmiljohalland.se | Hemsida: www.kulturmiljohalland.se